

METODE**APLIKATIVNA RAZVOJNA TIPOLOGIJA HRIBOVSKIH KMETIJSKIH GOSPODARSTEV V OBČINI RIBNICA NA POHORJU**

AVTOR

Boštjan Kerbler - Kefo

Naziv: profesor geografije in zgodovine, asistent

Naslov: Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Trnovski pristan 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija

E-pošta: kefo@urbinstitut.si

Telefon: 01 420 13 38

Faks: 01 420 13 30

UDK: 631.111(23):910.1(497.4 Ribnica na Pohorju); COBISS: 1.01

IZVLEČEK

Aplikativna razvojna tipologija hribovskih kmetijskih gospodarstev v občini Ribnica na Pohorju

Z novimi pristopi k razvoju podeželja je postalo kmetijstvo v območjih z omejenimi naravnimi možnostmi za kmetovanje najpomembnejši nosilec razvoja tega dela pokrajine – vzdrževalec gospodarske, poselitvene, socialne, kulturne in ekološke stabilnosti pokrajine. S ciljem opredelitve razvojnih izhodišč podeželja v občini Ribnica na Pohorju so na podlagi kvantitativne analize podatkov terenskega preučevanja v članku prikazani sintezni rezultati empirično-raziskovalnega dela. Sintezni rezultati so opredeljeni kot kazalci za zasnovo aplikativne razvojne tipologije kmetijskih gospodarstev na območju preučevanja. V sklepu so na podlagi stanja in procesov za del kmetijskih gospodarstev razvojno regresivnega tipa opredeljena izhodišča za trajnostni razvoj podeželja v občini Ribnica na Pohorju.

KLJUČNE BESEDE

agrarna geografija, podeželje, hribovsko kmetijstvo, razvojna tipologija, trajnostni razvoj, občina Ribnica na Pohorju

ABSTRACT

Applied developmental typology of mountain farms in the municipality Ribnica na Pohorju

With new approaches to the development of the rural areas, farming has become the most important for ensuring the development of areas with difficult natural production conditions – it sustains the economic stability, the stability of the population, as well as the social, the cultural and the ecological stability of the landscape. With the aim of defining developmental starting points of rural areas in the municipality Ribnica na Pohorju, the article presents the synthesis of the results obtained through the empirical research based on the quantitative analysis of data gained in the field research. The results are determined as indicators for creating the applied developmental typology of farms in a certain area in the research. On the basis of the situation and processes in the part of the farms classified as developmentally regressive, the conclusion gives the starting points for the sustainable development of rural areas in the municipality Ribnica na Pohorju.

KEYWORDS

agrarian geography, rural areas, mountain farming, developmental typology, sustainable developmental, municipality Ribnica na Pohorju

Uredništvo je prispevek prejelo 23. oktobra 2002.

1 Uvod

V začetku sedemdesetih let 20. stoletja so gospodarsko razvite države v Evropi začele odkrivati kvalitete in razvojne potenciale podeželja (Kovačič 1995). V teh konceptih je dobilo kmetijstvo nov, razširjen pomen: poleg gospodarske funkcije, so mu začeli pripisovati tudi prostorsko-poselitveno, ekološko, socialno in kulturno funkcijo (Cunder 1998). Zaradi večnamenskosti (multifunkcionalnosti) so se pojavile težnje po enakovredni integraciji kmetijstva v vsak gospodarski in razvojni načrt podeželja na lokalni, regionalni ali/in državni ravni (Kovačič 1995; Markeš in Juvančič 1997; Kavaš, Strmšnik in Pečar 2000).

S cilji, opredeljenimi v Strategiji razvoja slovenskega kmetijstva (1992), je slovenska državna kmetijska politika naredila prelom z več desetletij trajajočim parcialnim pristopom k urejanju podeželskega prostora.

Postavljeni so bili temelji za uravnotežen (eko-socialni) razvoj kmetijstva na podeželju (Cunder 1998), s čimer naj bi dobilo kmetijstvo vlogo nosilnega stebra v razvoju slovenskega podeželja (Plut 1998).

Kljub jasno začrtanim ciljem kmetijske politike je podeželje v Sloveniji še naprej razvojno nazadovalo. Strokovna, kritična analiza je z nadgradnjo drugega cilja Strategije razvoja slovenskega kmetijstva strategijo tesno povezala z integralnimi pristopi razvoja, ki upoštevajo endogene potenciale podeželskih območij. Slovenija naj bi kvalitete podeželskega okolja ohranila le, če bo politika (državna in regionalna) v Sloveniji v svojih razvojnih programih upoštevala tudi specifične manjših podeželskih območij (Markeš 1995, 23). V raziskovalnem delu Zasnova strategije in metodološke osnove celovitega razvoja in urejanja podeželja (1997) je določeno, da je treba za vsako podeželsko območje v skladu z nakazanimi razvojnimi možnostmi in usmeritvami opredeliti specifične razvojne scenarije, ki jih ni mogoče napraviti brez podrobnejše analize danosti in obstoječih procesov.

Strokovnjaki so posebej opozorili na spodbujanje razvoja območij s težjimi razmerami (možnostmi) za kmetovanje, kar naj bi bila po načelih agrarno-političnega dokumenta domena strukturne politike. Slovenija ima namreč zaradi izrazite reliefne razčlenjenosti (velik nagib kmetijskih zemljišč), velikega deleža kraških površin (44 % površja Slovenije) in iz tega izhajajoče slabše pedološke sestave tal in neugodnih klimatskih značilnosti (višje nadmorske višine, razgibanost mikroreliefa, pogoste izjemne vremenske situacije: pozebe, suše ...) zelo neugodne naravne danosti za kmetovanje (Gams 1983; Strategija razvoja slovenskega kmetijstva 1992; Cunder 1997; Plut 1998). Po Robiču (1988) zajemajo območja s težjimi razmerami za kmetovanje 80,6 % kmetijskih zemljišč in 40,5 % prebivalstva, zaradi česar sodi po Nagliču (1997) skupaj s Skandinavijo, Švico in Avstrijo v sam vrh držav z najtežjimi razmerami za kmetijstvo v Evropi. Zapostavljanje tega dela podeželja v Sloveniji bi torej lahko vodilo do vedno večjih razvojnih disparitet in ekološke, socialne, demografske in kulturne degradacije pokrajine v teh območjih.

Z upoštevanjem strateškega načela, da so na območjih s težjimi razmerami za kmetovanje ukrepi za ohranjanje kmetijstva nujno potrebni (Strategija 1992, 78) in teoretičnih predpostavkah, da je mogoče za vsako, specifično podeželsko območje na podlagi podrobne analize stanja in procesov v kmetijstvu kot glavnemu nosilcu razvoja podeželja zasnovati razvojna izhodišča, lahko potencialne negativne procese v tem delu pokrajine omejimo in/ali popolnoma odpravimo. Naš namen je, da prikažemo na izbranem podeželskem območju s težjimi razmerami za kmetovanje način zasnove razvojne tipologije kmetijskih gospodarstev, na podlagi katere lahko opredelimo razvojna izhodišča za vzpodbujanje uravnoteženega in trajnostnega razvoja podeželja.

2 Opredelitev območja preučevanja

Pri določitvi občine Ribnica na Pohorju kot območja preučevanja smo izhajali iz naslednjih dejstev:

- krajevna skupnost oziroma občina je, če se le-ta ne deli na krajevne skupnosti, najbolj primerna prostorska enota za snovanje razvojnih strategij podeželja (Zasnova 1997);
- v skladu z nekdanjimi merili Evropske zveze prizadevanje celovitega razvoja podeželja sodi občina Ribnica na Pohorju med območja cilja 5b, ki je združeval pretežno kmetijska, podeželska območja.

Glavni kriterij členitve je bilo kmetijstvo, ki ima kljub opaznemu zmanjšanju gospodarskega pomena zaradi obrobne lege teh območij še vedno pomembno vlogo pri ohranjanju poseljenosti in fonda kmetijskih zemljišč (Juvančič 1996, 61);

- občina Ribnica na Pohorju leži v celoti na območju s težjimi razmerami za kmetovanje;
- po Robičevi (1988) členitvi sodi občina Ribnica na Pohorju v gorsko-višinsko območje s kategorijo strmih kmetij. V to skupino so bila uvrščena naselja ali posamezne kmetije s praviloma več kot 600 m nadmorske višine, vendar so v nasprotju z gričevnato-hribovitimi območji tu težje življenjske razmere. Med kategorijo strmih kmetij so bila uvrščena tudi kmetijska gospodarstva, ki ležijo pod 600 m nadmorske višine, vendar imajo več kot 60 % kmetijskih zemljišč v nagibu nad 35 %;
- po smernici Evropske zveze 75/268/EGS/EU oziroma cilju 5a (Markeš 1996) sodi občina Ribnica na Pohorju med gorska in hribovska območja. Mejna nadmorska višina za opredelitev teh območij je bila 600 m, mednje pa so bila vključena tudi naselja, ki ležijo na nadmorski višini 500 m, vendar mejijo na naselje, ki leži na nadmorski višini 600 m.

3 Opredelitev enote preučevanja

Za načrtovanje razvoja podeželskega območja je bila kot temeljna enota preučevanja izbrana družinska kmetija oziroma družinsko kmetijsko gospodarstvo. Po Natku (1989) je družinska kmetija najmanjša prostorska, socialna in gospodarsko-proizvodna enota ali celica. S svojimi pokrajinskimi, prebivalstvenimi značilnostmi in raznovrstno proizvodno-gospodarsko usmerjenostjo pomeni enega izmed najpomembnejših in trajnih vzdrževalcev in oblikovalcev kulturne pokrajine. Po osamosvojitvi izhaja Slovenija v vseh ključnih dokumentih, ki opredeljujejo usmeritve in ravnanje kmetijske politike, iz eko-socialnega modela kmetijstva z družinsko kmetijo kot osnovno ekonomsko enoto. Družinska kmetija mora postati nosilec eko-socialnega in večnamenskega kmetijstva, saj je za pretežni del slovenskega kmetijskega prostora (torej podeželja) nenadomestljiva (Strategija 1992, 72).

4 Metodologija dela

V metodologiji smo kompleksno združili različne metode preučevanja kmetijskih gospodarstev in jih skozi takšen pristop nadgradili. Temeljno podlago za raziskovalno delo so pomenila načela sistemske teorije, po kateri je treba ocenjevati pojave in vrednosti celote prek pojavov in vrednosti njenih delov (Čuden 1979, 9). Po mnenju Klemenčiča (1987) lahko vsak sistem preučujemo z dveh vidikov: kot element nadsistema in kot samostojni sistem. V našem primeru smo podeželsko območje opredelili kot sistem, kmetijstvo pa kot podsistem tega sistema, ki vpliva na spreminjanje in razvoj, obenem pa v sistemu vlada ravnotežje.

4.1 Ciljna populacija preučevanja

V skladu z nameni in cilji raziskovalnega dela (predvideti razvoj podeželske pokrajine) smo na območju preučevanja v analizo vključili vseh 120 kmetijskih gospodarstev, ki jih lahko razvrstimo v naslednje skupine (tipe):

- **Evropsko primerljive kmetije (EPK).** Termin je bil uradno potrjen in opredeljen v 3. členu Zakona o popisu kmetijskih gospodarstev v Republiki Sloveniji v letu 2000 (ZKGP, Uradni list Republike Slovenije 99/1999) kot kmetijsko gospodarstvo, ki ima najmanj 1 ha kmetijskih zemljišč v uporabi KZU), oziroma če imajo manj kot 1 ha KZU, pa sodijo mednje tudi tista gospodarstva, ki imajo:
 - najmanj 10 arov kmetijskih zemljišč in 90 arov gozda ali,
 - najmanj 50 arov njiv in vrtov ali,

- najmanj 5 arov intenzivnih vinogradov ali,
 - najmanj 30 arov vseh vinogradov ali,
 - najmanj 10 arov intenzivnih sadovnjakov ali,
 - najmanj 30 arov vseh sadovnjakov ali,
 - najmanj 30 arov vinogradov in sadovnjakov ali,
 - 1 in več glav velike živine (GVŽ).
- **Kmetije, opredeljene s kriteriji popisa leta 1991, vendar ne ustrezajo v celoti kriterijem evropsko primerljivih kmetij (NE-EPK).** Kovačič (1996) jih opredeljuje kot »podstandarna kmetijska gospodarstva«, saj njihova primarna funkcija ni agrarna. Kmetijska proizvodnja na teh agrarnih enotah je namenjena zgolj za lastne potrebe.
 - **Neaktivna kmetijska gospodarstva (NKG).** Kmetijska gospodarstva na katerih stalno nihče več ne živi, vendar zemljišče nekdanje kmetije še obstaja kot posebna posestna enota. Zemljo je lastnik oddal v zakup ali pa je neobdelana. Ohranila se je samo še lastniška funkcija (Kovačič 1983, 53). NKG sicer predstavlja socio-ekonomski tip kmetije, vendar je funkcija teh kmetijskih gospodarstev tako specifična, da ne ustrezajo kriterijem EPK, niti NE-EPK, zato smo jih analizirali kot posebno skupino.
 - **Opuščena kmetijska gospodarstva.** Kmetijska gospodarstva, katerih zemljišča ne obstajajo več kot posebna (agrarna) posestna enota, vendar je prostorska razporeditev nekdanjih kmetijskih zemljišč še vidna (Kovačič 1983). Razdelili smo jih na:
 - opuščena kmetijska gospodarstva, katerih posest ali del posesti je preurejen v parcele počitniških hiš,
 - povsem opuščena kmetijska gospodarstva.
 Čeprav je bila aplikativna razvojna tipologija kmetijskih gospodarstev zasnovana na podlagi analize geografskih značilnosti EPK, NE-EPK in NKG, ki predstavljajo skupno 100 kmetijskih gospodarstev, so bila pri opredelitvi razvojnih izhodišč podeželja upoštevana tudi opuščena kmetijska gospodarstva.

4.2 Pridobivanje podatkov

Poglavitna metoda pridobivanja podatkov za kabinetno obdelavo je bilo terensko preučevanje, poglavitni tehniki pa kartiranje in anketiranje. Kljub preučevanju specifične podeželske pokrajine smo anketni vprašalnik oblikovali tako, da je možna ob prevzemu izoblikovane metodologije geografskega preučevanja hribovskih kmetijskih gospodarstev primerljiva raziskava drugih podobnih območij. Z anketiranjem so bili zbrani podatki za stanje 15. februarja 2001, razen podatkov, za katera vprašanja zahtevajo drugačen časovni obseg opazovanja. Respondenti so bili v 96 % gospodarji kmetijskih gospodarstev, v 4 % pa drugi bližnji sorodniki na kmetijskih gospodarstvih. Kartirane podatke o opuščeni kmetijskih gospodarstvih smo kontrolno preverili in dopolnili pri respondentskih in drugih prebivalcih na območju preučevanja.

4.3 Obdelava podatkov

Mnogo odgovorov smo z različnimi postopki (določenimi v strokovni literaturi) združili in v ta namen pridobili bolj kompleksne spremenljivke (s konvencionalnimi merili).

Področje raziskave smo razdelili na tako imenovane parcialne strukturne sklope: parcialni strukturni sklopi poselitvene, posestne, demogeografske, proizvodne in tehnične strukture in strukture razvojne inovativnosti hribovskih kmetijskih gospodarstev. Strukturni sklopi so po vsebini primarno družbenogeografski, vendar so med seboj povezani in interpretirani tudi z elementi naravnogeografskih struktur, ki so primarno vplivali na oblikovanje družbenogeografskih elementov (na primer na poselitveno strukturo, prostorsko razporeditev zemljišč, deagrarizacijo in depopulacijo, usmerjenost živinorejske proizvodnje).

Parcialne strukturne sklope smo medsebojno povezovali in strukturno nadgrajevali – vsak nov element smo znotraj strukturnih sklopov povezali z logično-operativnimi rezultati, analiziranimi v predhodnih strukturnih sklopih. V sintezah posameznih strukturnih sklopov smo enote preučevanja na podlagi skupnih kriterijev združevali v skupine – range, najpogosteje v obliki algoritma. Ustreznost razvrščanja

kmetijskih gospodarstev po posameznih skupinah parcialnih strukturnih spremenljivk smo na podlagi izbranih strukturnih elementov oziroma spremenljivk posredno preverili z izračunom statistično pomembnih razlik med njimi. S tem smo potrdili ali ovrgli domnevo o obstoju različnih skupin znotraj predvidene parcialne strukturne spremenljivke in prek tega spremenljivke same. Opisan način dela bi lahko poimenovali »postopek verižne nadgradnje s parcialnimi (strukturnimi) sklepi«. V sinteznem delu smo poskusili s pomočjo modela in statističnih postopkov ugotoviti, katere kompleksne spremenljivke strukturnih sklopov oziroma kateri tako imenovani potencialni razvojni kazalci predstavljajo dejanske kazalce (indikatorje) za določanje tipov razvojnih sposobnosti kmetijskih gospodarstev. Na podlagi razvojnih tipov smo predvideli nadaljnji razvoj kmetijstva v pokrajini in s tem razvoj podeželskega območja.

5 Razvojna tipologija kmetijskih gospodarstev

Poznavanje posameznih elementov agrarne strukture omogoča tipiziranje kmetijskih gospodarstev in razumevanje njihove prostorske diferenciacije. Dosedanji poskusi tipologije kmetijskih gospodarstev v Sloveniji so podali heterogene členitve, ki se razlikujejo po cilju raziskave, izbiri kazalcev in določitvi mejnih vrednosti:

- Za spremljanje ekonomskih kazalcev gospodarjenja kmetijskih gospodarstev so leta 1996 pri Inštitutu za agrarno ekonomiko in Kmetijskem inštitutu Slovenije izdelali **proizvodno tipologijo kmetijskih gospodarstev**. Zaradi majhnega števila relevantnih podatkov pomeni proizvodna tipologija kmetij le »... izhodišče za nadaljevanje strokovnega dela na tem področju in dovolj natančno osnovo za postavitev reprezentativnega vzorca slovenskih kmetij za spremljanje ekonomskih parametrov gospodarjenja...« (Sunčič, Cunder in Kovačič 1996).
- Z vidika načrtovanja razvoja kmetijskih gospodarstev je Kovačič (1983) na podlagi ekonomskih zmogljivosti ter razvojne in obnovitvene (reproduktivne) sposobnosti kmetijska gospodarstva razvrstil v posamezne skupine. S tem je izoblikoval **socio-ekonomsko tipologijo kmetijskih gospodarstev**. Kasnejša preučevanja socio-ekonomske strukture kmetij so avtorja tipologije pripeljala do spoznanja, da daje socialno-ekonomski status premalo natančno informacijo o razvojni sposobnosti kmetije in namenih gospodarjev.
- Kovačič (1987) je bil prvi, ki je nakazal, da je treba za načrtovanje razvoja kmetijstva in tudi podeželja poznati razvojno sposobnost in razvojno usmeritev kmetijskih gospodarstev. Izoblikoval je **razvojno tipologijo kmetij**, ki pa je zgolj poskusna in omejena le na socialno-ekonomske dejavnike, ki se jih ne da bistveno spreminjati in učinkujejo zato kot neke vrste konstante. S tem zajemajo izbrani kazalci le del razvojne problematike kmetijskih gospodarstev.
- S ciljem spoznati kakovost in obseg razlik med posameznimi kmetijami je Irma Potočnik (2000) z analizo stanja kmetijstva izdelala podrobnejšo (**družbenogeografsko**) **tipologijo kmetij glede na njihove razvojne možnosti in značilnosti**. Podobno kot pri Kovačiču naj bi tudi v tem primeru tipologija omogočila izoblikovanje in izbor najbolj primernih ukrepov za skladnejši regionalni razvoj in razvoj podeželja (Potočnik 2000, 190). Vendar je avtorica do lastne tipološke členitve pristopila zelo kritično, in sicer ugotavlja, da je tipologija v veliki meri subjektivna, omejena na izbrano območje preučevanja in povezana s cilji raziskave. Izbor posameznih kazalcev temelji le na opisni argumentaciji in ni selekcioniran z za to pripravljenimi statističnimi tehnikami, grupiranje kmetijskih gospodarstev znotraj posameznih kazalcev (to predstavlja osnovo za določanje tipov kmetijskih gospodarstev) pa ni preverjeno s statističnimi testi (Potočnik 2000).

Probleme in pomanjkljivosti razvojnih tipologij kmetijskih gospodarstev smo poskušali v raziskavi preseči že v samem konceptu: v našem primeru je tipologija zgolj orodje za doseg cilja, metodologija pa pot za izoblikovanje tega orodja. Namen oblikovanja tipologije kmetijskih gospodarstev ni univerzalen, ampak specifičen: tipologija je namenjena preučevanju specifičnega geografskega okolja, zato

v raziskavo ni zajet le del populacije preučevanja (vzorec kmetijskih gospodarstev), ampak vse enote. Pri izboru kazalcev in kriterijev nismo (v celoti) sledili načelu Kovačiča (1987, 226), da je treba uporabiti kazalce, ki so razmeroma enostavni, ter da je njihova pomembnost za obravnavani problem logično preverljiva. Zadostili nismo niti zahtevam Irme Potočnik (2000), da morajo biti za kazalce dosegljive potrebne statistične in druge informacije, večinoma v rezultatih popisov kmetijskih gospodarstev oziroma v registru kmetij. V praksi se je namreč pokazalo, da so enostavni kazalci premalo zanesljivi in da je nujno treba izoblikovati bolj kompleksne kazalce, ki združujejo na podlagi statističnih argumentov in testov različne elemente. Ravno z uporabo statistične analize smo presegli pomanjkljivosti dosedanjih razvojnih tipologij kmetijskih gospodarstev.

Posamezne kompleksne parcialne strukturne spremenljivke, ki smo jih v empirično-raziskovalnem delu interpretirali kot potencialne razvojne kazalce, smo za določanje razvojnih tipov kmetijskih gospodarstev na območju preučevanja uporabili kot prediktorje. Izbor razvojnih kazalcev, ki najbolj natančno določajo razvojne tipe, smo poskusili opraviti z multiplo regresijo in diskriminantno analizo.

Z **multiple regresijo** napovedujemo kriterij (v našem primeru sintezni kazalec – razvojni tip kmetijskih gospodarstev) z več prediktorji hkrati. Sintezni kazalec je na ta način določen na podlagi prediktorjev, ki so med seboj najbolj povezani. S tem bi ugotovili, kateri potencialni razvojni kazalci so najbolj relevantni za določanje razvojnih tipov.

Multiple regresije z obravnavanimi podatki nismo mogli izvesti, saj nismo imeli definiranega kriterija. V tem primeru je to razvojna sposobnost kmetijskih gospodarstev. Razvojna sposobnost namreč ni enostaven in enoznačen, niti številčen kriterij, ampak zelo kompleksen kriterij, ki temelji na večjem številu kompleksnih prediktorjev.

Zaradi metričnih omejitev smo izoblikovali model razvojne tipologije (preglednica 1), zasnovan na podlagi parcialnih statistični analiz posameznih strukturnih spremenljivk oziroma potencialnih razvojnih kazalcev. S postopno statistično analizo smo dokazali, da se kmetijska gospodarstva pri vseh parcialnih strukturnih spremenljivkah med posameznimi skupinami (rang) med seboj pomembno razlikujejo, hkrati pa, da se znotraj posameznih strukturnih spremenljivk ista kmetijska gospodarstva grupirajo v enake rangirne skupine. To pomeni, da so vertikalno gledano ista kmetijska gospodarstva nasledstveno vitalna, imajo vitalen gozdni potencial, prožen proizvodni kapital in tako dalje, hkrati pa imajo, gledano z vidika razvojne sposobnosti, višji razvojni potencial kot kmetijska gospodarstva, ki se grupirajo v range nasledstvene nevitarnosti, nevitarnosti gozdnega potenciala, neprožnosti proizvodnega kapitala in tako dalje. Na podlagi tega predpostavljamo, da lahko glede na range razvojnih kazalcev določimo rangirni sintezni kazalec razvojne sposobnosti kmetijskih gospodarstev. Ta kazalec predstavlja razvojne tipe kmetijskih gospodarstev:

- **Razvojno progresivni tip kmetijskih gospodarstev** (I. tip): Kmetijska gospodarstva dosega v vseh opredeljenih agrarnih strukturah najvišjo stopnjo razvojnih možnosti in vitalnih potencialov. Ob vstopu Slovenije v Evropsko zvezo bodo gotovo glavni nosilci razvoja podeželja v občini Ribnica na Pohorju.
- **Razvojno stagnirajoč tip kmetijskih gospodarstev** (II. tip): Kmetijska gospodarstva tega tipa so najbolj labilna. V trenutnih tržnih razmerah so zmožna ohranjati obstoječo raven agrarnih struktur, zaradi česar smo jih opredelili kot stagnirajoča. Ker nimajo dovolj vitalnih razvojnih potencialov, bodo na primer ob nadaljevanju spontanega razvojnih trendov in morebitni hkratni zaostritvi tržno-konkurenčnih razmerij začela postopno nazadovati.
- **Razvojno regresiven tip kmetijskih gospodarstev** (III. tip): Tip kmetijskih gospodarstev, ki je notranje najbolj diferenciran. Vendar je zaradi nevitarnih razvojnih potencialov ali/in prenizke stopnje motivacije za ohranjanje obstoječe ravni agrarnih struktur, kljub možnemu prehodu na samooskrbni tip kmetovanja oziroma ohranjanju le-tega, tem kmetijskih gospodarstvom skupno, da z vidika tržno-konkurenčnih struktur ne bodo razvojno napredovala.

Z določitvijo razvojnih tipov kmetijskih gospodarstev bomo poskušali z reverzibilnim statističnim postopkom ugotoviti, katere strukturne spremenljivke (razvojni kazalci) so bile najbolj relevantne za določitev predvidenih razvojnih tipov.

Diskriminantna analiza je multivariatna metoda, s katero lahko diskriminiramo obravnavane variable po neki lastnosti. Zanima nas, ali lahko izračunamo skrito dimenzijo, ki najbolj korelira s tistimi lastnostmi, pri katerih je razlika med skupinami največja. Z njo lahko izračunamo vrednosti diskriminantne funkcije, torej latentne dimenzije, ki najbolj nasiča prav tiste spremenljivke, kjer so največje razlike med pripadniki različnih skupin (medmrežje); v našem primeru med kmetijami glede na predviden razvojni tip kmetijskih gospodarstev. Vendar tudi v tem primeru določanja najbolj relevantnih kazalcev na podlagi zasnovanih razvojnih tipov podatki ne zadoščajo zahtevanim pogojem za diskriminantno analizo. Ti pogoji so intervalni merski nivo, normalna distribucija in homogenost varianc.

Ker večplastni razvojni kazalci, predvsem zaradi svoje vsebinske zasnove in kompleksnosti razvojne problematike, v nobenem primeru ne morejo biti razvrščeni na intervalni merski lestevici, razvojnih tipov ne moremo določiti z nobeno multivariatno metodo (niti s klastersko analizo). Zato lahko sklenemo, da so na podlagi zasnovanega modela, ki temelji na parcialni analizi kompleksnih strukturnih spremenljivk, za določanje predlaganih razvojnih tipov kmetijskih gospodarstev na območju preučevanja relevantni vsi predlagani **razvojni kazalci**:

- KZU/GOZD (ha) – razmerje med površino kmetijskih zemljišč v uporabi in površino gozda v lasti kmetijskega gospodarstva (v hektarjih);
- SN – načrtovane spremembe in najem kmetijskih zemljišč (KZ) na kmetijah;
- KmIZg – stopnja kmetijske izobrazbe gospodarjev kmetijskih gospodarstev;
- ZK – zaščitene kmetije po Zakonu o dedovanju kmetijskih gospodarstev (Uradni list Republike Slovenije 70/1995);
- NV – stanje nasledstvene vitalnosti kmetijskih gospodarstev;
- RI – načrtovana raven intenzivnosti živinoreje na kmetiji;
- GP – stanje gozdnega potenciala na kmetiji;
- ST – stopnja trženja na kmetiji;
- DD (skupine) – stanje/(načrtovanje) dopolnilnih dejavnosti na kmetiji;
- DP – stanje dohodkovnega potenciala kmetije (kmetijska gospodarstva smo razvrstili glede na možnosti in vire za povečanje dohodkov na kmetijskem gospodarstvu);
- HK – načrtovana zasedenost hlevskih kapacitet na kmetiji;
- PK (skupine) – stopnja prožnosti kapitala na kmetiji (kmetijska gospodarstva smo razvrstili na podlagi odgovorov o »odprtosti« gospodarjev za uvajanje inovacij na kmetijskem gospodarstvu).

Znotraj posameznih tipov lahko na podlagi notranje diferenciacije nekaterih razvojnih kazalcev (DD/prihod., SN, KmIZg, PK, in ST) v obliki rangov določimo tudi razvojne podtipe kmetijskih gospodarstev.

Opredeljeni tipi (in podtipi) kmetijskih gospodarstev temeljijo na razvojnih kazalci, ki so po svoji naravi družbenogeografski. S statističnimi analizami smo dokazali, da med kmetijskimi gospodarstvi posameznih rangov razvojnih kazalcev in med razvojnimi tipi kmetijskih gospodarstev ni statistično pomembnih razlik po naravnogeografskih elementih. Vendar naravnogeografski dejavniki dokazano vplivajo na posamezne strukturne elemente. S tem, ko se le-ti pogosto pomembno povezujejo ali razlikujejo z rangi razvojnih kazalcev, ali pa celo sestavljajo kriterije za opredeljevanje teh kazalcev, naravnogeografski dejavniki posredno vplivajo na razvojne tipe kmetijskih gospodarstev.

Zasnovana razvojna tipologija hribovskih kmetijskih gospodarstev omogoča kompleksen pregled stanja in predvidenega razvoja ob nadaljevanju spontanih razvojnih trendov. Spoznanja le-teh nam koristijo, da podamo izhodišča, možnosti, ki so v takšnem razvoju prezrte, oziroma utemeljimo posamezne segmente takšnega (na videz neuravnoteženega razvoja), ki pa so kljub vsemu v drugačnem kontekstu zelo koristni. Na podlagi zasnovane razvojne tipologije kmetijskih gospodarstev lahko torej opredelimo izhodišča za trajnostni razvoj hribovskih kmetijskih gospodarstev in podeželja v občini Ribnica na Pohorju.

Preglednica 1: Razvojni tipi in podtipi hribovskih kmetij v občini Ribnica na Pohorju, določeni na podlagi parcialnih strukturnih kazalcev oziroma kazalcev razvojnih sposobnosti kmetij (vir: terensko delo leta 2001).

kazalci/število	11	20	30	37	61	77	87	96	100
EPK	EPK							NE-EPK	NKG
KZU/GOZD (ha)	> 10/> 30			1–10/10–30		1–10/0–9,9		0–0,9/0–0,5	0/> 30
SN (skupine)	pozitivne spremembe strukture KZ			negativne spremembe strukture KZ		neekonomski vzroki (ne)spreminjanja strukture KZ		negativne spremembe strukture KZ	
SN	najem KZ – povečanje živine	najem KZ – pogojno povečanje živine	najem KZ – povečanje ekonomske proizvodnje	pogozdovanje	zaraščanje KZ zaradi zmanjšanja kmetijske proizvodnje	najema KZ iz »estetskih vzgibov«	ohranjanje obstoječe strukture KZ	zaraščanje KZ zaradi opuščanja kmetijske proizvodnje	
KmZg	visoka stopnja	srednja stopnja	brez kmetijske izobrazbe						
NV	nasledstvena vitalnost			potencialna nasledstvena vitalnost		nasledstvena nevitálnost			
ZK	zaščiten kmetija po ZDKG					nezaščiten kmetija po ZDKG			zaščiten kmetija
RI	visoka raven intenzivnosti živinoreje v prihodnosti			srednja raven intenzivnosti živinoreje v prihodnosti		nizka raven intenzivnosti živinoreje v prihodnosti			
GP	vitalni gozdni potencial				revitalizirani gozdni potencial	nevitáln gozdni potencial (brez GP)			
ST	zelo visoka	visoka stopnja trženja		srednja stopnja trženja		nizka stopnja trženja	samooskrbnost		brez proizvodnje
DD (skupine)	kmetije z (načrtovano) dopolnilno dejavnostjo			kmetije brez (načrtovane) dopolnilne dejavnosti					
DD/prihodek	> 1/povečanje obstoječe	1/načrtovanje nove dopolnilne dejavnosti	0–1/načrtovana – nenačrtovana	0/nenačrtovana dopolnilna dejavnost					
DP	kmetije z dohodkovnim potencialom			kmetije brez dohodkovnega potenciala					
HK	visoka stopnja zasedenosti v prihodnosti			srednja stopnja zasedenosti v prihodnosti		potencialno srednja/nizka stopnja zasedenosti	nizka stopnja zasedenosti v prihodnosti	potencialno srednja/nizka stopnja	brez proizvodnje
PK (skupine)	prožnost proizvodnega kapitala			neprožnost proizvodnega kapitala					
PK	visoka stopnja prožnosti	srednja stopnja prožnosti	nizka stopnja prožnosti	nizka stopnja neprožnosti	srednja stopnja neprožnosti	visoka stopnja neprožnosti			
top	I. TIP			II. TIP		III. TIP			
podtip	1	1–2	2	2–3	3	4	4 ^{samooskrbnost}	NE-EPK	NKG

6 Izhodišča za trajnostni razvoj podeželja v občini Ribnica na Pohorju

Po zasnovani razvojni tipologiji sodi na območju preučevanja v razvojno progresiven tip 30 kmetijskih gospodarstev, ki izpolnjujejo mnoge cilje za razvoj tržno-konkurenčnih kmetijskih gospodarstev. Vendar pomeni po Kovačiču (1995) odločitev kmetijske politike, da bi v Sloveniji podpirali samo razvojno najbolj sposobne kmetije, odločitev za neuravnotežen razvoj kmetijstva in s tem podeželja. Takšen razvojni scenarij bi imel dolgoročno negativne posledice zlasti na hribovitih in odmaknjenih podeželskih območjih, ki bi bila vse manj zanimiva tudi za preostale kmete, čeprav bi imeli možnosti za oblikovanje velikih proizvodnih enot. Posledica bi bila pospešeno praznjenje teh območij, močno bi se povečal socialni pritisk, pokrajina pa bi postajala ekološko vedno bolj labilna. Na podlagi tega smo za dosego trajnostnega razvoja podeželja v občini Ribnica na Pohorju opredelili razvojna izhodišča za 70 kmetijskih gospodarstev razvojno regresivnega in stagnirajočega tipa, ki skupno zajemajo 11 12,4 ha kmetijskih površin (37,1 % vseh kmetijskih površin na območju preučevanja) in 180 prebivalcev (54,7 % vseh članov kmetijskih gospodarstev na območju preučevanja). Sintezni rezultati raziskave (Kerbler 2002) kažejo, da:

- morajo kmetijska gospodarstva razvojno stagnirajočega razvojnega tipa, ki imajo skupno v lasti 24,4 % oziroma 823,6 ha vseh kmetijskih površin, ohraniti svojo posebno celovitost in revitalizirati demografsko in proizvodno strukturo;
- na kmetijskih gospodarstvih razvojno regresivnega tipa ni treba ohranjati trenutne ravni kmetijske proizvodnje, ampak je treba načrtovati, da se bodo te kmetije postopno popolnoma deagrarizirale.

V nadaljnjem delu razprave bomo prikazali primer argumentacije predlaganih razvojnih rešitev za del kmetijskih gospodarstev regresivnega tipa (NE-EPK) in neaktivna kmetijska gospodarstva (NKG).

6.1 Izhodišča za razvoj kmetijskih gospodarstev razvojno regresivnega tipa (NE-EPK)

Podrobna analiza indeksov odseljavanja med letoma 1961 in 2001 kaže, da je depopulacija kljub aktivni funkciji NE-EPK močno posegla v demografsko strukturo te evidenčne skupine kmetijskih gospodarstev. Čeprav so velikosti vzorcev med EPK in NE-EPK neekvivalentni, lahko zaradi velikih razlik v indeksih odseljavanja med omenjenima letoma ($M_{EPK} = 53,84$ in $M_{NE-EPK} = 30,95$) zanesljivo sklepamo, da so razlike med skupinama statistično pomembne ($t(94) = 3,80$; $p = 0,000$). Na NE-EPK v povprečju živi le še 1,2 oseba, na podlagi česar lahko sklepamo, da predstavljajo tudi te (velikostno najmanjše) kmetije na območju preučevanja velik potencial za opustitev aktivne funkcije in prehod v tip neaktivnih ali opuščeni kmetij, kakor večina kmetij predhodno enakega evidenčnega statusa. NE-EPK so tako imenovane gozdarske kočje, hiše nekdanjih gozdarskih delavcev, ki so jih v višji, gozdni pas osrednjega masiva Dravskega Pohorja naseljevali od začetkov komercializacije lesa. Po drugi svetovni vojni so kočje ta status ohranile in sčasoma skupaj s pripadajočim zemljiščem (ohišnico) postale last delavcev, ki so opravljali poklic v nacionaliziranih gozdovih. Vendar primarna funkcija NE-EPK ni bila nikdar kmetijska proizvodnja, ampak je bila funkcija kmetijstva zgolj samooskrbna. To je posledica manj primernih naravnogeografskih razmer za kmetovanje: višje nadmorske višine ($M = 1020$ m) in zato slabših klimatskih razmer, severne ekspozicije, neugodne geološke podlage (magmatske in metamorfne kamnine) in zato manj ugodnih prsti ter večjih naklonov kmetijskih zemljišč ($M = 23,53^\circ$). Območja so manj primerna za naselitev tudi zaradi oddaljenosti od centralnih krajev in slabše prometno-komunikacijske povezanosti, z vzdrževanjem katere so povezani veliki stroški. Poleg tega je prišlo po letu 1991, ko je bila večina podružbljenih gozdov denacionaliziranih, na območju preučevanja do poslabšanja vzdrževanosti cestno-komunikacijskega sistema. To pomeni veliko potencialno nevarnost za destabilizacijo (degradacijo) obstoječe poselitvene strukture, kar bi skupaj s spremembo posestne strukture kmetijskih gospodarstev na območju preučevanja vplivalo na fiziognomijo podeželske pokrajine.

NE-EPK so nasledstveno nevitale in zaradi ostarelih gospodarjev ($M = 72,9$; $minimum = 65,7$ *maksimum* = 80) sklepamo, da bodo kmalu prešle v neaktivno stanje. V času raziskave se je v povprečju zaraščalo že 66 % kmetijskih zemljišč na enoto preučevanja, s popolno opustitvijo kmetijske proizvodnje

pa bi ta proces potencialno lahko zajel skupno 9,80 ha kmetijskih zemljišč. Z ekološkega vidika bi bilo najbolj neracionalno kmetijska zemljišča prepustiti stihijskemu zaraščanju. Glede na slabše možnosti za življenje je tudi nesmiselno načrtovati prodajo posameznih posesti fizičnim osebam, ki bi se ukvarjale s kmetijstvom le v sklopu tega posestva. Predlagamo rešitvi, ki pa imata pozitivne in negativne strani:

- Prenos lastništva čim večjega števila NE-EPK na enega kmetijskega posestnika, katerega gozdna posest obkroža te kulturne jase. S tem bi se povečala povprečna velikost kmetijskih gospodarstev na območju preučevanja, eno ali dve kmetijski gospodarstvi pa bi okrepili svoj ekonomski položaj. Sklepamo pa, da novi lastniki na kupljenih posestvih ne bi ohranjali stavbnega fonda, niti kmetijskih zemljišč, ampak bi jih načrtno pogozdili. Negativne posledice predlagane rešitve so znižanje zgornje meje stalne naselitve na območju preučevanja, siromašenje zgradbenega fonda pokrajine in zmanjšanje estetske funkcije kulturne pokrajine, ki je imela s kulturnimi jasami večjo doživljaljsko vrednost.
- Prodaja posesti neagrarnim lastnikom, ki bi s spreminjanjem hiš v počitniška bivališča (vikende) ohranjali tradicionalne arhitekturne vzorce (zlasti če bi bilo to območje po oblikovanju naravnega parka Pohorje v predvideni strožji coni nadzora) in vzdrževali ekološko-estetsko funkcijo kulturnih jas. Negativna stran te rešitve je sicer lahko vnos novih netipičnih kulturnih vzorcev obnašanja v avtohtono okolje, vendar pri devetih počitniških hišah to nima izrazito negativnega predznaka. Po Mezetu (1989) lastniki počitniških hiš običajno zelo uspešno sodelujejo z bližnjimi kmeti, pri njih pogosto kupujejo doma pridelano hrano.

6.2 Izhodišča za razvoj kmetijskih gospodarstev razvojno regresivnega tipa (NKG)

Za neaktivna kmetijska gospodarstva (NKG) smo ugotovili, da se po naravogeografskih elementih statistično ne razlikujejo pomembno od kmetijskih gospodarstev razvojno progresivnega tipa. Vzroki za trenutni evidenčni status teh kmetij so družbenogeografski. Glavni problem teh kmetijskih gospodarstev je namreč ostarela socio-ekonomska struktura in nasledstvena nevaltnost, vendar menimo, da imajo vse možnosti, da se razvijejo v tržno-konkurenčne kmetijske obrate. Pred delitvijo jih štiti Zakon o dedovanju kmetijskih gospodarstev (Uradni list Republike Slovenije 70/1995), po katerem se lastništvo posesti prenese le na eno fizično osebo, ki se ima na kmetijskem gospodarstvu namen ukvarjati s kmetovanjem. Pri tem imajo prednost kmetijska gospodarstva, ki na posest mejijo. Menimo, da so NKG potencialna zemljišča za povečanje fonda kmetijskih površin večjih kmetijskih gospodarstev. To pa ne pomeni, da ne morejo ohraniti samostojne posestne osnove. Vsa kmetijska gospodarstva namreč dosegajo velikostno mejo za zagotavljanje paritetnega dohodka ($NKG_{\min} = 40$ ha; $NKG_{\max} = 49$ ha), vendar je ekonomska baza teh kmetijskih gospodarstev za povsem novo revitalizacijo celotne kmetijske proizvodnje, zelo šibka. Gozd, ki na hribovskih kmetijskih gospodarstvih pomeni kapitalsko zaledje, je močno izsekan, zato je revitalizacija proizvodnje povezana s stroški iz drugih virov. Menimo, da so takšnih finančnih naložb zmožna le večja kmetijska gospodarstva, ki so kapitalsko-kreditno sposobna. To pa so na območju preučevanja kmetijska gospodarstva razvojno progresivnega tipa. S tem bi se nekatera kmetijska gospodarstva ekonomsko okrepila, kar je ugodno glede na cilje slovenske agrarne politike, vendar se najverjetneje s tem zgradbeni fond na trenutnih NKG ne bi ohranil. Kljub tej pomanjkljivosti bi revitalizacija potencialov bolj prispevala k trajnostnemu razvoju kot ohranjanje neaktivne funkcije teh kmetijskih gospodarstev.

7 Sklep

Zasnovana razvojna tipologija hribovskih kmetijskih gospodarstev omogoča zaradi splošne vsebinske obširnosti izbranih razvojnih kazalcev in njihove notranje strukturne kompleksnosti celovit pregled stanja in predvidenega razvoja kmetijstva ob nadaljevanju obstoječih razvojnih trendov. Spoznanja le-teh nam koristijo, da podamo izhodišča, možnosti, ki so v takšnem razvoju prezrte oziroma, utemeljimo

posamezne segmente na videz neuravnoteženega razvoja, ki pa so kljub vsemu v drugačnem kontekstu zelo koristni. Na podlagi zasnovane razvojne tipologije kmetijskih gospodarstev lahko torej sistematično in učinkovito opredelimo izhodišča za trajnostni razvoj hribovskih kmetijskih gospodarstev in s tem specifičnega podeželskega območja, v tem primeru podeželske pokrajine v občini Ribnica na Pohorju. Postaviti povsem nepristranska izhodišča za trajnostni razvoj, ki naj bi kompleksno upošteval vse funkcije kmetijstva na preučevanem podeželskem območju, je zelo težko. V tem pogledu je vsako kvantitativno zasnovano raziskovalno delo v svoji sklepni fazi nujno subjektivno. Kompleksno preučevanje razvojne problematike specifičnega podeželskega območja ene stroke lahko sintezno poda zgolj lastno gledanje na problematiko. Izhodišča sicer imajo aplikativno vrednost, vendar morajo biti pri pripravi konkretnih razvojnih programov nujno upoštevana tudi mnenja in predlogi drugih strok (interdisciplinarni pristop).

Predlagani ukrepi za trajnostni razvoj podeželskega območja preučevanja pomenijo kompleksno preoblikovanje podeželja in ponovno ovrednotenje kmetijstva kot panoge, kmetij kot gospodarskih in eko-socialnih enot in kmetov kot nosilcev razvoja in življenja v občini Ribnica na Pohorju.

8 Viri in literatura

- Cunder, T. 1997: Naravne danosti in socio-ekonomska struktura. Slovensko kmetijstvo in Evropska unija. Ljubljana.
- Cunder, T. 1998: Kmetijstvo in ohranjanje poseljenosti v Sloveniji. Kmetijstvo in okolje: zbornik posveta. Ljubljana.
- Gams, I. 1983: Hribovske kmetije Slovenjegraškega Pohorja. Geografski zbornik 23. Ljubljana.
- Juvančič, L. 1996: Regionalna politika Evropske unije in Slovenije – primerjalna in empirična analiza kazalcev gospodarske razvitosti podeželskih območij. Diplomsko naloga, Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Kavaš, D. Strmšnik, I., Pečar, J., 2000: Reforma slovenske regionalne politike: oblikovanje slovenske strukturne politike. Geographica Slovenica 33/2. Ljubljana.
- Kerbler, B. 2002: Geografske značilnosti hribovskih kmetijskih gospodarstev v občini Ribnica na Pohorju. Aplikativna razvojna tipologija hribovskih kmetijskih gospodarstev. Diplomsko delo, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Klemenčič, M. M. 1987: Sistemska teorija: pot k novi regionalni geografiji? Dela 4. Ljubljana.
- Kovačič, M. 1983: Tipi kmetij v Sloveniji in njihove značilnosti. Raziskave in študije 63. Ljubljana.
- Kovačič, M. 1987: Razvojna sposobnost kmetij – poskus tipologije. Zbornik Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani 47, Ljubljana.
- Kovačič, M. 1994: Velikostna struktura slovenskih kmetij. Kako izboljšati posestno strukturo v Sloveniji. Ljubljana.
- Kovačič, M. 1995: Funkcije kmetijstva v prihodnjem razvoju podeželja. Izhodišča, sestavine in problemi celovitega razvoja podeželja v Sloveniji. Ljubljana.
- Kovačič, M. 1996: Socio-ekonomska in velikostna struktura kmetij v Sloveniji v obdobju 1981–1991. Ljubljana.
- Markeš, M. 1995: Klasična in endogena politika – njuna vsebina in cilji. Izhodišča, sestavine in problemi celovitega razvoja podeželja v Sloveniji. Ljubljana.
- Markeš, M. 1996: Aufbruch ins Ungewisse: Perspektiven für Berggebiete und sonstige benachteiligte Gebiete in Slowenien mit einer Abgrenzung nach EU-Kriterien. Doktorska naloga, Bundesanstalt für Bergbauernfragen. Wien.
- Markeš, M. 1997: Razmejitev gorskih, hribovskih in drugih območij, ki so manj ugodna za kmetijsko pridelavo za Slovenijo po kriterijih smernice EU 75/268/EGS/EU. Zasnova strategije in metodološke osnove celovitega razvoja in urejanja podeželja. Ljubljana.

- Medmrežje: <http://www.statsoftinc.com/textbook/stathome.html> (30. 4. 2002)
- Meze, D. 1989: Hribovski svet se spreminja. Slovenija 88: zbornik Okolje in razvoj. Ljubljana.
- Naglič, M. 1997: Stanje in perspektive ekološkega kmetovanja v Sloveniji. Prilaganje slovenskega kmetijstva politiki Evropske zveze: zbornik posveta, XII. Ljubljana.
- Natek, M. 1989: Kmetije kot činitelji in jedra gospodarske in socialne preobrazbe hribovskega sveta. Dela 6. Ljubljana.
- Plut, D. 1998: Slovensko kmetijstvo in sonaravni regionalni razvoj. Kmetijstvo in okolje: zbornik posveta. Ljubljana.
- Potočnik, I. 2000: Družbenogeografske značilnosti kmetijstva v Ljubljanski kotlini (na izbranih primerih). Magistrsko delo, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Robič, T. 1988: Razvojni cilji kmetijsko nerazvitih območij. Kmetijski priročnik 1989. Ljubljana.
- Strategija razvoja slovenskega kmetijstva. Ljubljana, 1992.
- Sunčič, F., Cunder, T., Kovačič, M. 1996: Tipologija in vzorčenje kmetij v Sloveniji. Ljubljana.
- Zakona o dedovanju kmetijskih gospodarstev (ZDKG). Uradni list Republike Slovenije 70/1995.
- Zakon o popisu kmetijskih gospodarstev v RS v letu 2000 (ZPKG). Uradni list Republike Slovenije 99/1999.
- Zasnova strategije in metodološke osnove celovitega razvoja in urejanja podeželja. Ljubljana, 1997.
- Zgonik, M. 1977: Dravska dolina: novejši razvoj kulturne pokrajine. Maribor.

9 Summary: Applied developmental typology of mountain farms in the municipality Ribnica na Pohorju

(translated by Manja Žižek)

In the beginning of the 70s in the 20th century, the economically developed societies started to realise the qualities and developmental potentials the rural areas were bearing. This brought to shaping new politics and different programmes for the acceleration in the rate of development of rural areas on the principle of integrity (Kovačič 1995). Due to these concepts the farming acquired a new, broadened meaning: besides its economic function, it had been ascribed also the function of populating, the ecological, the social and the cultural function (Cunder 1998). Because of the multifunctionality the aspiration for equal integration of farming into every economic and developmental scheme for rural areas arose on the local, regional and/or national level (Kovačič 1995; Markeš and Juvančič 1997; Kavaš, Strmšnik and Pečar 2000).

Regarding the strategic principle that »the measures to preserve farming are extremely necessary in the areas with difficult farming conditions« (Strategija 1992, 78) and the theoretical presumptions that it is possible to create developmental starting points for every particular rural area on the basis of a detailed analysis of the situation and processes in farming, the major progress bearer for the rural areas, the potential negative processes in this part of the rural area can be restricted and/or completely eliminated. The purpose is to present the method of creating the developmental typology farming for the chosen rural area with difficult farming conditions on the basis of which the developmental starting points for stimulating the balanced and sustainable development of rural areas can be defined. A family farm has been chosen as the basic unit of the research for the needs of planning the development of rural areas.

Determining the municipality Ribnica na Pohorju as the area of research stems from different findings:

- in accordance with the former criteria of the EU the municipality Ribnica na Pohorju ranks among the areas of the aim 5b which incorporated mainly agrarian, rural areas,
- the entire municipality Ribnica na Pohorju lies in the area with difficult farming conditions – according Robič (1988) and his classification it ranks among high mountain areas with category of steep farms and according to the classification of the EU 75/268/EEC/EU or the aim 5a (Markeš 1996) it ranks among high-mountain and mountain areas.

Different partial techniques for the research of farming have been complexly combined and thus they have enhanced the existing methods of work. In accordance with the intentions and goals of the research (to foresee the development of the rural area) not just the sample of the researched units but all 120 farms are included in the analysis. The principal method of collecting data for the cabinet processing was field research, and the principal techniques were surveying and investigation. Most data were not entirely and directly relevant to the analysis. Many answers were joined through different procedures (provided by the technical literature), and formed more complex variables (with conventional standards). The field of the research has been broken into partial structural units, which are primarily socially-geographical by the content, yet internally connected and interpreted also with elements of physically-geographical structures, which influenced the shaping of socially-geographical elements (e. g. spatial distribution of farms and agrarian land, deagrarianization, depopulation, etc.). The partial structural units have been mutually connected and combined, and structurally enhanced – every new element has been inside the structural units connected with logical-operative results, which have been previously analysed inside the structural units. The units of the research have been combined into groups – ranks inside the syntheses of individual structural units on the basis of common criteria, usually in the form of an algorithm. The described method of work could be named »the procedure of the chain enhancement through partial structural conclusions«. The model of the developmental typology of mountain farms has been designed on the basis of the so called potential developmental indicators (table 1). Because of metric limitations when defining developmental types (multiple regression) and because of defining relevant developmental indicators (discriminant analysis) the potential developmental indicators for defining developmental types have been defined as if they actually were already existing as such. Three developmental types have been established:

- **developmentally progressive type of farming:** Farms reach the highest level of developmental possibilities and vital potentials in all defined agrarian structures. On Slovenia entering the EU those farms are most certainly going to be the most important for the development of rural areas in the municipality Ribnica na Pohorju.
- **developmentally stagnating type of farming:** Farms of this type are the most unstable. At the present market conditions they are able to maintain the existing level of agrarian structures, and therefore they have been classified as stagnating. Since they do not have enough of vital developmental potentials, they might start to gradually regress if they continue with the spontaneous developmental trends, and if the market competition stiffens.
- **developmentally regressive type of farming:** This type of farms is internally most heterogeneous. However, because of their lack of vitality in developmental potentials and/or because of the low level of motivation for maintaining the existing level of agrarian structures, they cannot reach the level of self-sufficient farming even if this was possible. Not making any progress in development on the level of market competition is a common denominator to all such farms.

On the basis of the developmental typology of farming, the starting points for the sustainable development of mountain farms and rural areas in the municipality Ribnica na Pohorju have been defined:

- Kovačič (1995) claims that rural politics in Slovenia deciding to support only farms developmentally most able of making progress (developmentally progressive type of farming inside the researched area), makes a decision for the unbalanced development of farming and therefore rural areas. Considering this in achieving the sustainable development of rural areas in the municipality Ribnica na Pohorju, there have been defined developmental starting points for 70 farms of the regressive and stagnating type which together encompass 1112,4 hectares of the agrarian land (37,1% of the agrarian land of the researched area) and 180 inhabitants (54,7% of all members of farms in the researched area):
- in our opinion developmentally regressive types of farming in the researched area do not have to preserve the present level of agrarian production. It is better to plan those farms to gradually completely deagrarianize. The land fund of the deagrarianized farms should eventually become the property of com-

petitive production units which would in this way gain economic strength. Simultaneously with the deagrarianization of agrarian land should also be running a project for solving the social problems.

- farms of the second developmental type which encompass 24,4% or 823,6 ha of all agrarian land have to preserve their property and revitalize the demographic and production structure. The revitalization should be professionally and financially supported by the state.

The measures for the sustainable development of rural areas in the researched area should comprise the complex transformation of rural areas and re-evaluation of agriculture as a branch of economy, farms as economic and eco-social subjects and farmers as the most important holder for the development and for the life in the municipality Ribnica na Pohorju.